

En mindeværdig proprietærgårds-have nær Vamdrup

An memorable farm garden near Vamdrup

Key-words: Farms; Gardens; Landscape Gardening; Ornamental Gardening; Denmark

Af A. Ørum-Larsen

I 1842 købte en yngre landmand, F. A. C. Thomsen¹, en gård i den lille landsby Hjarup ved Vamdrup, ca. 10 km syd for Kolding. Ejendommen blev samlet ved køb af en anden gård og noget præstegårdsjord. Den hed Hjarupgård og var på 110 ha med eng og skov. Et smukt og rummeligt stuehus i nyklassicistisk stil var netop blevet bygget. Den lange, lave og hvidkalkede bygning, der er forsynet med rustikfugninger på hjørnerne og

Hjarupgårds have tegnet ca. 1850. I forgrunden dammen. I baggrunden stuehuset. Til højre »Rotunden« af hestekastanietræer. Til venstre Rosenhalvøen med de 3 forsvundne havestatuer.

ved de to indgange, har sparrehovedgesims og halvt afvalmede gavle. Foran var en brolagt sti, yderst med stenpiller og jernkæder imellem. Den store gårdsplads var oprindeligt domineret af 4 mægtige kastanietræer. Bygherren, Frederik Buck,² døde samme år, og det hele blev overtaget af nævnte Fritz Thomsen, der var fra Gråsten, hvor han efter faderens død også havde overtaget dennes ejendom, – kaldet »Palæet«.

En stor, smukt beplantet og rigt udstyret park var blevet anlagt ved det nyopførte hus, så da Fritz Thomsen giftede sig året efter med Albertine Christiansen, en datter af den rige storkøbmand Andreas Christiansen i Flensborg, kunne han byde hende velkommen til et smukt og herskabeligt hjem.

I de næste år udfoldede livet sig rigt på Hjarupgård, og familien, der hurtigt voksede, levede herskabeligt med mange mennesker og husdyr omkring sig. Ialt 9 børn voksede op i de smukke omgivelser, som de senere aldrig glemte. En tegning findes af parken fra ca. 1850, og hver af børnene fik en kopi som minde. Ved hjælp af dette og fortalte minder gennem generationer er det muligt i meget grove træk at give et billede af denne minderige gård og park³.

Stuehuset set fra gårdspladsen idag (1989).

Haven

Anlægget, som var ca. 3,5 ha, lå nord for huset. Man kom ned fra have-salen ad en bred trappe, der er flankeret af to prydvaser af sten, der sandsynligvis stammer fra en slesvigsk herregårdspark. Den store græsplæne, som skrånede ned imod en dam, var gennemkrydset af grusede stier. Hvor disse løb sammen, lå runde bede med kantplanter og smukke blomsterplantninger. Det første nedenfor trappen var yderligere smykket med et solur af bronze. En bred havetrappe førte videre ned til et aflangt parti med et rundt blomsterbed, kantet med lavendel. Foran dammen løb en lille bæk, Hjarupbækken, som løber ud i Kongeåen, der til genforeningen i 1920 markerede den dansk-tyske grænse.

På vandet holdt et svanepar til og mange ænder. I den østlige side af dammen skød en lille halvø sig ud. Her var et stort rundt rosenbed, smykket i kanten af 3 have-statuer. I anlægget var der desuden 2 skyggefulde lyst-huse med stenbænke, og vest for plænen lå en rotunde af kastanietræer, som stadig findes.

Principielt var dette haveanlæg ikke anderledes end dem man på den tid havde ved f. eks. præstegårde og større landejendomme, men det afveg måske fra disse ved en rigere beplantning, udsmykning og de smukke skovrige omgivelser.

Stuehuset set fra gårdspladsen i dag (1989). – Bygget af Frederik Buck i 1842. Bemærk sten-søjlerne med jernkæderne. Den brolagte sti langs huset er nu beplantet.

Gårdens beboere og gæster kunne promenerer rundt på gangene i ro og mag og nyde eller studere busk-, træ- og blomsterplantningerne, for så at hvile ud i et af de skyggefulde lysthuse ved en kop te. Til at anlægge og passe haven havde Fritz Thomsen medbragt en gartner fra Gråsten, men når han selv gik i anlægget, kontrollerede han væksten af de mange træer og buske, og med en solid beskærerkniv, som han altid havde i lommen, fjernede han uønskede grene og vildskud.

Fritz Thomsen var vokset op i smukke haver. Først og fremmest i Gråsten, hvor han dagligt havde den smukke engelske park ved Augustenborgernes Slot for øje. Også parken ved Augustenborg på Als var han fortrolig med. Ikke at forglemme haven ved Palæet i Gråsten, hans hjem. I sin tid som ung landmand havde han også oplevet andre store parkanlæg, f. eks. ved Herregården Hvidkilde på Fyn, samt i Slesvig og Holsten, hvor han havde været avlsforvalter og godsinspektør.

Men først og fremmest havde hans svigerfars store engelske parkanlæg på Helligåndsbjerg i Flensborg gjort et dybt indtryk på ham. Fritz Thomsen havde således et godt kendskab til den engelske havestil, der var kommet til Danmark oftest gennem Holsten og Slesvig. Og ikke mindst havde han Andreas Christiansens storslåede haveanlæg i Flensborg som sit nære forbillede.

Havetrappen med de 2 prydvaser.

For at synliggøre sin store interesse for havekunst og landbrug havde han i havesalen hængende to kobberstik, det ene af en blomstergartner (Le jardinier fleuriste) og det andet af en høstmand (Le faucheur⁴). Disse to gamle kobberstik, som stammede fra Andreas Christiansens kunstsamling, og af denne var indkøbt i Paris, er gået i arv gennem flere generationer og indtil videre endt hos undertegnede.

Den store, frodige park ligger stadig ved Hjarupgård, men den har forandret sig gennem tiderne. Soluret, stenbænkene og statuerne er forsvundet. I 1920'erne blev stierne og bedene fjernet til fordel for en stor samlende græsplæne, som det skete i utallige danske haver!

De to kobberstik: »Blomstergartneren« (Le jardinier fleuriste) og »Høstmanden« (Le faucheur), som har fulgt familien Thomsen i 5 led.

Landbruget

Fritz Thomsen var en dygtig og fremsynet landmand. For eksempel var han en af de første i Danmark, som dyrkede runkelroer. Fra Spanien indførte han 100 får, og med dem oprettede han på ca. 10 ha af sin ejendom et »schäferi«. Der var en besætning på 120 – 30 røde holstenske (engelske) malkekøer. Dertil kom 36 arbejdsheste, 4 køreheste og 2 rideheste. Ved gården lå en ridebane, hvor de sidstnævnte blev optrænet og rørt. En ridesti herfra gik rundt i gårdens smukke terræn, så den rideinteresserede proprietær og hans familie kunne dyrke den ædle ridekunst. Det fik navnlig betydning for sønnerne i deres senere erhverv. Interessen for ridning og fuldblods stammede fra Hertug Christian August II, som på Augustenborg havde oprettet et stutteri efter engelsk mønster til opdræt af fuldblods. Han arrangerede også hver sommer hestevæddeløb, som i Slesvig vakte megen interesse.

I de ældste bygninger blev indrettet et gård-mejeri, hvor der virkede en mejeribestyrer, en meyerske og 6 malkepiger. Desuden var der ca. 20 landbrugsmedhjælpere og daglejere knyttet til gården. Mange af disse mennesker havde Fritz Thomsen med sig fra Slesvig eller Holsten, hvor han selv havde arbejdet ved stor-landbrug.

Haven i dag, set fra Hjarupbækken (i forgrunden).

På ejendommen dyrkedes ca. 20 ha med raps. Det var dengang en nyhed, som gav store indtægter. Gårdens daglige drift blev ledet af en avls-forvalter. Desuden var der gartneren og en skytte, fordi proprietæren også var en lidenskabelig jæger.

I husholdningen var der beskæftiget en husjomfru, et par køkkenpiger, en stuepige, en syjomfru og en selskabsdame. Til de ni børn havde man to huslærere, en kvindelig og en mandlig. Den første til de små, og den sidste til de større. De blev uddannet som godsejerbørn og lærte blandt andet fransk og tegning. Endelig havde man en tjener, der også fungerede som lakaj i liberi, når herskabet kørte på besøg hos egnens andre store gårde eller til familien i Flensborg. Der blev kørt med firspand med blinkere. På bukken sad kusken og på bagsmækken stod omtalte lakaj. Det var usædvanligt for en proprietær af borgerlig stand og vakte megen opsigt. Det huskes endnu, for eksempel i Gråsten af historisk interesserede.

Der blev holdt megen selskabelighed på Hjarupgård, og man havde mange gæster fra omegnen og fra familien i Flensborg, der alle beundrede haven.

Når raps-høsten var overstået og tærsket, blev der holdt et stort høstgilde på gården for de mange ansatte. Det skete på Mejerigården, hvor der først blev spist i Borgerstuen, og derefter gik dansen i Mælkestuen, hvor der blev serveret kage og punch. Herskabet sad på en forhøjning i den ene ende af rummet og så på.

Ca. 140 år er nu gået. De mange mennesker, ca. 50, der levede og virkede på Hjarupgård, i staldene, på markerne, i mejeriet og ved pasningen af parken, er forsvundet.

Ko- og hestestaldene er tomme. Til gengæld drives svineavl i stor stil, men driften er mekaniseret til det yderste og bestrides af 2-3 mennesker. Det store græs-areal i parken holdes ved hjælp af en motor-plæneklipper.

Noter

1. Forfatterens oldefar.
2. På østgavlen er en plade med navnene Frederik og Helene Buck 1842.
3. Det meste fortalt af overlærer Margrethe Freisleben (f. Thomsen) som var barnebarn af proprietærparret Albertine og Fritz Thomsen. Hun blev adopteret af dem som ganske lille. Også sønnen stationsforstander Hugo Thomsen har meddelt detaljer om livet på Hjarupgård, navnlig om ridehestene og jagten. Også hans datter Julie el. Juliane har fortalt om livet på Hjarupgård.
4. Af Le Vasseur (1734-1816) – fransk kobberstikker. Efter forlæg af den nederlandske maler David Teniers den Yngre (1610-90).